

Kvalitetsplan

Barnehage og skole

Barn og elever med stort læringspotensial

1. Innledning	3
1.1 Begrepsavklaringer	4
1.2 Dobbelteksepsjonelle barn	4
1.3 Asynkron utvikling	5
2. Barn med stort læringspotensial i barnehagen	6
2.1 Kjennetegn på barn med stort læringspotensial	7
2.2 Hvordan fange opp barn med stort læringspotensial?	8
2.3 Tilrettelegging i barnehagen	10
3. Elever med stort læringspotensial i skolen.....	13
3.1 Anbefalinger fra NOU 2016	13
3.2 Et fremragende læringsmiljø.....	14
3.3 Identifisering av elever med stort læringspotensial	15
4. Tilpasset opplæring for elever med stort læringspotensial.....	18
4.1 Pedagogiske tiltak.....	19
4.2 Organisatoriske tiltak	25
4.3 Tilrettelegging for dobbelteksepsjonelle elever	27
Litteraturliste	28
Appendiks.....	29

1. Innledning

Denne planen er utviklet for å hjelpe barnehagene og skolene i arbeidet med å gi barn og unge med stort læringspotensial et omsorgs- og opplæringstilbud godt tilpasset deres behov. Planen er delt inn i tre hoveddeler: begrepsavklaringer og definisjoner, barn med stort læringspotensial i barnehagen og elever med stort læringspotensial i skolen.

Formålet med planen er å:

- Hjelpe ansatte i barnehagen og skolen med å identifisere barn og elever med stort læringspotensial
- Gi forskningsbasert kunnskap om hvordan omsorgsmiljø og opplæringen kan tilrettelegges for barn og unge med stort læringspotensial
- Fungere som et veiledningsdokument i samarbeidet mellom barnehagene/skolene og PPA
- Gi en oversikt over kommunale rutiner som gjelder

Hensikten med kvalitetsplanen er å sørge for at barnehagene og skolene i Lillestrøm kommune til enhver tid har tilstrekkelig kunnskap til å identifisere og tilpasse omsorgs-, leke- og læringsmiljøet i barnehager og opplæringen i skoler for barn og elever med stort læringspotensial. For at dette skal skje, har den enkelte styrer og rektor ansvaret for at denne planen og kunnskapen om barnegruppen er kjent for alle voksne som jobber i barnehagen og skolen. En måte å sikre dette på, er at det på hver enhet velges ut en eller to voksne som får et hovedansvar både for å bidra i implementeringen av planen og for å holde seg faglig oppdatert om denne målgruppen.

Det presiseres at det til vanlig ikke skal være nødvendig å henvise til PP-tjenesten for å få utredet barnets læreforutsetninger før man prøver ut ulike former for tilpasningstiltak. En slik utprøving bør gjøres på bakgrunn av den voksnes egen observasjon og samtaler med barn og foreldre, og ved behov etter veiledning fra den i barnehagen eller på skolen som har et særlig ansvar for denne barnegruppen, eventuelt etter drøfting med PP-tjenesten. Barnets respons på tiltakene som prøves ut, vil i seg selv være nok til å gi tilbakemelding på om antakelsen om stort læringspotensial viser seg å være riktig.

Når det er mistanke om at et barn både kan ha stort læringspotensial og samtidig en lærevanske (dobbelteksepsjonell), bør det drøftes i tverrfaglig møte om barnet skal henvises til PP-tjenesten for videre utredning.

Planen bør brukes sammen med øvrige kvalitetsplaner som er utviklet i Lillestrøm kommune for barnehager og skoler.

1.1 Begrepsavklaringer

Alle barn har et læringspotensial, men noen barn lærer raskere og tilegner seg mer kompleks kunnskap sammenlignet med jevnaldrende. Barn med stort læringspotensial er ikke nødvendigvis høytpresterende, men de har et stort potensial for læring på ett eller flere faglige områder. Det har vært et økende fokus på denne gruppen etter at et regjeringssoppnevnt utvalg leverte utredningen "Mer å hente. Bedre læring for elever med stort læringspotensial" (NOU: 2016:14) i september 2016.

Betegnelsen elever med stort læringspotensial er hentet fra NOU 2016:14. Kategorien omfatter 10-15 prosent av elevpopulasjonen, og inkluderer både de elevene som allerede presterer på et høyt nivå, og de elevene som har mulighet til å gjøre det. Kategorien omfatter også de elevene som har faglige talenter på ett område, men som ikke har de samme forutsetningene på andre områder. Videre omfatter kategorien de elevene som har et stort læringspotensial samtidig som de har vansker som for eksempel ADHD, autisme, dysleksi eller dyskalkuli (ofte betegnet som dobbelteksepsjonelle elever).

Inkludert i kategorien elever med stort læringspotensial er også den gruppen på 2-5 prosent som ofte omtales som evnerike elever. Denne elevgruppen betegnes i NOU 2016:14 som elever med ekstraordinært læringspotensial. Det finnes ikke en etablert definisjon for slike barn i barnehagen, men Jøsendalsutvalgets definisjon kan justeres til å omfatte også førskolebarn. "Barn som allerede fungerer eller har potensial til å fungere på et nivå som er vesentlig høyere enn sine kronologisk jevnaldrende (minst to år foran), og som dermed har evner/karakteristika som krever spesiell oppfølging og sosial og emosjonell støtte fra familie, barnehage/skole og samfunnet for øvrig." (Idsøe, 2019 s:21, justert etter NOU 2016:14, 2016). Barn med stort læringspotensial finnes i alle barnehager, og mellom 10-15 prosent av alle barn kan ha stort læringspotensial.

1.2 Dobbelteksepsjonelle barn

Barn med stort læringspotensial kan, som alle andre barn, ha spesifikke vansker i form av ulike former for lærevansker, fysiske problemer, nevrologisk betingende utviklingsforstyrrelser (som for eksempel ADHD, autisme, Tourettes syndrom osv.), emosjonelle vansker eller tilknytningsforstyrrelser. Når barn eller elever både har et

stort læringspotensial og i tillegg spesifikke vansker på bestemte områder omtales de ofte som *dobbelteksepsjonelle*.

Tilleggsvanskene kan kamuflere det store læringspotensialet på samme måte som det store læringspotensialet kan kamuflere tilleggsvanskene deres. Dette gjør det svært utfordrende å identifisere disse barna, noe som medfører at de ofte verken får anerkjennelse og tilpasning i tråd med læringspotensialet sitt, eller støtte og hjelp for å overkomme vanskene sine.

I skolesammenheng vil dobbelteksepsjonelle elever sjelden prestere så lavt på kartleggingsprøver at resultatene deres møter kriteriene for det som defineres som bekymringsfulle resultater, noe som medfører at de heller ikke får tilbud om å delta i de ulike oppfølgingstilbudene skolene gir til elever med bekymringsfulle læringsresultater. Det vil til vanlig heller ikke være mulig å identifisere dysleksi hos disse elevene kun ved hjelp av en Logos-test, da resultatene deres som oftest vil være for gode til at de møter testens egne kriterier for dysleksi. Blant annet vil deres gode læreforutsetninger ofte medføre at de, til tross for at den tekniske leseferdigheten deres kan være lav, ofte får med seg innholdet i teksten, og at kriteriet om at leseforståelsen skal være lavere enn lytteforståelsen, således ikke blir oppfylt. Vanskene viser seg ofte ved utfordringer rundt fonemisk bevissthet og rettskriving.

1.3 Asynkron utvikling

Mange barn med stort læringspotensial preges av en asynkron (ujevn) utvikling. Dette innebærer at det er en ubalanse mellom ulike sider ved barnets utvikling. Selv om barnet presterer på et høyt kognitivt nivå, betyr ikke det nødvendigvis at barnet har en tilsvarende fremragende utvikling på andre områder. I en del tilfeller kan disse barna til og med vise en stor forsinkelse på enkelte områder.

Det betyr at det kan være et stort sprik mellom det kognitive nivået og for eksempel motoriske ferdigheter, sosial og emosjonell fungering, egenledelse og selvregulering. Et resultat av dette spriket i utviklingen kan være at barnet blir overvurdert med hensyn til evne til regulering, selvstendighet i læringssituasjoner, følelsesmessig kontroll eller evne til egenledelse. Denne asynkroniteten, og eventuelt manglende tilretteleggingen, kan også føre til stor frustrasjon og emosjonelle følgevansker. Dette kan vise seg i form av manglende motivasjon og interesse for læringsaktiviteter, manglende vilje til å samarbeide, men også i form av forstyrrende atferd eller tilbaketrekning og vegrende atferd. Asynkroniteten og de medfølgende vanskene kan ofte skygge over barnets underliggende store læringspotensial. Derfor er det viktig å oppdage og kartlegge asynkronitet i utviklingen og gi riktig og nødvendig støtte til barnet.

2. Barn med stort læringspotensial i barnehagen

I barnehageloven og rammeplanen er det bestemmelser om blant annet barnehagens formål og innhold. Det er ingen bestemmelser som sier noe direkte om tilpasninger for barn med stort læringspotensial, men barnehagen skal legge til rette for at barn får et tilpasset tilbud, og innholdet skal være variert. Det skal tas utgangspunkt i barnets interesser, kunnskaper og ferdigheter, og barna skal oppleve et stimulerende miljø. Rammeplanen understreker viktigheten av å fremme et inkluderende miljø; et miljø, der alle barn kan delta og erfare glede i lek, et miljø der det enkelte barns behov blir møtt, et miljø som rommer ulikheter og verdsetter hvert enkelt barn. Stort læringspotensial hos barn kan bli observert tidlig i livet, mens det vi kaller for talenter eller ferdigheter først kommer senere i takt med modning og trening. De voksne i barnehagen har et viktig ansvar for å observere læringspotensialet hos det enkelte barnet, anerkjenne det, og tilrettelegge miljø og aktiviteter for å fremme barnets generelle utvikling og dyrke barnets ressurser.

2.1 Kjennetegn på barn med stort læringspotensial

Barn med stort læringspotensial viser ofte spesifikke kjennetegn helt fra fødselen av. Noen barn kan ha mindre søvnbehov, kan holde oppmerksomheten lenger, ha et høyt aktivitetsnivå, smile til og kjenne igjen omsorgspersoner tidligere og kan vise intense reaksjoner på lyd, smerte og frustrasjon. Følgende beskrivelser av utviklingsområder og interesser kan være til hjelp for å oppdage barn med stort læringspotensial tidlig i barnehagen:

Tidlig språkutvikling:	God konsentrasjon, utholdenhet og hukommelse:
De snakker raskt i lange, komplekse setninger og har et stort ordforråd. De stiller mange spørsmål, bruker språket på en kreativ måte og fascineres av ordlek og rim. Mange foretrekker å snakke med voksne eller eldre barn. Noen knekker lesekode alene, og er tidlig opptatt av bokstaver og ord.	De kan bli oppslukt av aktiviteter, gir ikke opp før de er ferdig med det de har planlagt og kan reagere sterkt hvis andre avbryter dem. De kan huske detaljert og kan gjenfortelle og beskrive situasjoner.
Tidlig motorisk utvikling:	Empati og samfunnsinteresse:
De kan vise avanserte motoriske evner, god balanse, forstår tidlig forskjellen på høyre/venstre, uttrykker mye mimikk, kan være fulle av energi og i konstant bevegelse, og mestrer avanserte puslespill og andre taktile leker. Forskning har samtidig vist at noen har svak finmotorikk eller senere utvikling sammenlignet med jevnaldrende.	De kan vise stor empati for dyr og mennesker og være veldig bekymret for andres følelser, kan fremstå sensitive og sårbare, noen er tidlig opptatt av debatten i samfunnet (f.eks. klima og miljø), og kan ha ideer og ta initiativ til å bidra til eksempelvis innsamling av penger, klær og mat til folk i nød, bruke mindre vann eller plast.
Uvanlig interesse for musikk:	Evne til logisk og abstrakt tenkning:
De kan vise stor begeistring for rytme og melodi, kan lett lære seg å spille et instrument, ha en dyp forståelse for musikk og er sensitive når det gjelder musikalsk struktur, tonalitet, toneart, harmoni og rytme.	De ser ofte det store bildet og helheten, ikke bare detaljer. De kan vise forståelse for abstrakte konsepter (som tid og død), kan ha tidlig interesse for tall og god matematisk forståelse, og kan lære seg sjakk og andre typer strategiske leker i ung alder.

Tabell 1. Kjennetegn på barn med stort læringspotensial (Idsøe, 2019)

Sosiale og emosjonelle kjennetegn

Barn med stort læringspotensial kan også vise en rekke typiske sosiale og/eller emosjonelle kjennetegn. Disse kjennetegnene kan isolert sett være vanskelig å knytte til et barns læringspotensial. Sosiale og emosjonelle kjennetegn kan være utfordrende, og tilskrives lett andre årsaker eller tilstander. Dessuten kan et uoppdaget stort læringspotensial føre til at barnet blir misforstått, mistolket og ikke stimulert på en passende måte, som kan skape eller forsterke visse personlighetstrekk og emosjonelle egenskaper, slik at de blir utfordrende. Kombinasjonen mellom stort læringspotensial og spesifikke emosjonelle kjennetegn og sårbarheter kan skape utfordringer når det gjelder sosiale relasjoner. Følgende kjennetegn kan observeres i denne barnegruppen:

Intensitet:	Perfeksjonisme:
De kan være intense på mange områder og på forskjellige måter (måter de snakker, oppfører seg, leker, fremtrer). De kan boble av energi og begeistring, men det kan også observeres som gråting, engstelighet og redsel, eksplosive utbrudd, sinne eller bekymringer.	De kan ha høye forventninger til seg selv og er derfor nesten alltid misfornøyd med det de gjør, de kan nekte å prøve nye ting fordi de på forhånd føler at de ikke kommer til å mestre det godt nok.
Introverte barn:	Ekstroverte barn:
Introverte barn vil ofte foretrekke å være for seg selv for å kunne holde på med ting de er opptatt av uten å bli forstyrret av eller avbrutt av andre. De er ofte reflekterende, og kan trenge ekstra tid for å tenke eller observere før de deltar i lek/aktiviteter. De kan ha utfordringer med å prøve nye ting fordi de først vil forstå begrepene eller situasjonene før de selv skal gjennomføre dem.	Ekstroverte barn kan ofte være <i>ledere</i> i lek, men de kan også ha en tendens til å kontrollere andre barn og ha trøbbel med å la andre uttale seg, eller de kan snakke på vegne av andre.
Raffinert humor og ironi:	Vennskap og lek:
De kan ha en raffinert humor, som er langt foran jevnaldrende, og noen kan tidlig forstå sarkasme og ironi.	De kan streve med å passe inn uten hjelp fra de voksne, og noen blir ofte misforstått eller mislikt av andre barn, fordi de kan være så avanserte i lek, språk eller på andre områder.

Tabell 2. Sosiale og emosjonelle kjennetegn hos barn med stort læringspotensial, hentet fra *Idsøe* (2019)

2.2 Hvordan fange opp barn med stort læringspotensial?

Som nevnt kan barn tidlig vise kjennetegn som kan indikere stort eller ekstraordinært læringspotensial. Tidlig kartlegging av stort læringspotensial er viktig. Hvis disse barna ikke blir anerkjent og stimulert av miljøet, risikerer de å miste motivasjonen for å lære nye ting. De kan utvikle et negativt selvbilde, miste mestringsfølelsen, føle mangel på inkludering og tilhørighet og få svake sosiale ferdigheter.

Kartleggingen i barnehagen har som mål å samle informasjon om barns utvikling for å støtte barna videre på, og utvikle engasjementet deres. Kartlegging kan også hjelpe med å forebygge vansker, slik at også disse barna får utvikle sin sosiale og emosjonelle kompetanse, og bli inkludert i fellesskapet. Med kartlegging i denne sammenheng menes at ansatte i barnehagen skal kunne kjenne igjen trekk og kjennetegn som kan tyde på at et barn har et stort læringspotensial, og at de ansatte utforsker dette videre.

Det krever ikke at barnet kartlegges med spesifikke kartleggingsverktøy, og det er heller ikke meningen at disse barna skal henvises til PP-tjenesten for utredning, kun for å avdekke et eventuelt stort læringspotensial. Se også Barnehageloven §31 og §33 for ytterligere beskrivelser av når barn skal henvises til PP-tjenesten.

Observasjon

Å observere barnet i de daglige aktivitetene i barnehagen er en enkel og hensiktsmessig måte å innhente informasjon, som kan hjelpe **de voksne med** å identifisere barn med stort læringspotensial. Observasjon krever lite forberedelse og er lett å gjennomføre i hverdagen. En kan observere på en ustrukturert måte, ved å notere hva barnet spontant gjør, sier, og er opptatt av, hvem og hvordan barnet samhandler og leker med, samt hvilke aktiviteter og situasjoner barnet oppsøker eller unngår. Helt konkret kan en se etter for eksempel hvordan barnet bruker papir, lim, saks og blyanter, om barnet skriver/leser bokstaver eller ord, om barnet kan telle til over 20 og gjenkjenne tallsymbolene. Observasjon kan også være mer systematisk ved å ta i bruk observasjonsverktøy som TRAS, Alle med eller MIO.

Dialog med barna

“Barn i barnehagen har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet og i saker som gjelder dem selv. Barn skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planlegging og vurdering av barnehagens virksomhet. Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.” (Barnehageloven §3). Noen av disse barna er klar over at de har mer kunnskap enn andre barn, og samtidig kan de gi klart uttrykk for sine behov og sine opplevelser av barnehagen. Dialog med barna er derfor viktig både for å kartlegge, men også for å gi dem en opplevelse av å bli hørt og kunne påvirke sin hverdag.

Forslag til spørsmål, hentet fra Iidsøe (2019) :

- Hva liker du best å gjøre i barnehagen? Hvorfor?
- Hva misliker du i barnehagen? Hvorfor?
- Hva liker du å lese eller lære om i barnehagen? Og utenfor barnehagen?
- Er det noen ting som du synes er vanskelige å gjøre?
- Er det noen ting som er veldig lett for deg å kunne/gjøre?
- Hvem av barna leker du mest med? Hvorfor leker du akkurat med dem?
- Hva tror du at du skal gjøre/jobbe med når du blir voksen?
- Hvis du hadde en magisk tryllestav og kunne forandre på ting i barnehagen, hva ville det vært?

Mapper

En strategi for å dokumentere barn med stort læringspotensial er å samle barnas produksjon fra varierte områder i en mappe (tegninger, håndarbeid, en liten historie som barna har fortalt/skrevet, notater om sosial og emosjonell kompetanse, notater fra forskjellige situasjoner hvor det f.eks. har blitt observert bruk av avansert ordforråd, ekstrem nysgjerrighet m.m.). På denne måten kan barnehagen dokumentere over tid, og mappen kan følge barnet til skolen. Barna kan også lage sin egen mappe.

Samarbeid og dialog med foreldre

Foreldrene kjenner barna best og er en verdifull ressurs for kartleggingsprosessen.

Forslag til spørsmål, hentet fra Ildsøe (2019):

- Ved hvilken alder begynte du å merke at ditt barn viste en spesiell utvikling?
- Hvem i familien merket det? Er det noen som kjenner seg igjen? Forklar situasjonen.
- På hvilket område viser ditt barn stort læringspotensial?
- Hvordan bidrar dere som foreldre til å utfordre/utvikle barnets læringspotensial hjemme?
- Hva kan vi gjøre i barnehagen for bedre å ivareta deres barns behov? Kom med forslag.

2.3 Tilrettelegging i barnehagen

Tilrettelegging for barn med stort læringspotensial handler om å identifisere og forstå disse barna, samt å tilpasse aktiviteter og lek med hensyn til form, varighet og innhold til det nivået og den grad av kompleksitet det enkelte barnet har behov for.

Barn med stort læringspotensial har som regel stort behov for tilrettelegging – noe som ved første øyekast kanskje ikke virker intuitivt forståelig, fordi de kan ligge langt foran i sin utvikling. Noen vil trenge tilrettelegging og støtte til eventuelle tilleggsvansker eller utviklingsforsinkelser (jfr avsnitt om dobbelteksesjonelle barn og asynkron utvikling). Alle barn, også de med stort læringspotensial, har behov for å kunne lære og utvikle seg i den *proksimale utviklingssonen* (Vygotsky). Dette er sonen der barnet blir stimulert for læringsinnhold og aktiviteter som barnet ikke allerede kan fra før, men som det kan strekke seg mot. De må kunne øve og prøve seg på noe de *nesten* kan. Det vil være viktig å tilby aktiviteter som stimulerer barnet på det riktige kognitive nivå, språklig og intellektuelt, men også med hensyn til barnets interesser og personlighet.

Tilrettelegging gjennom lek og læring

I barnehagens verdigrunnlag er trivsel, vennskap og lek grunnleggende for å ivareta barndommens egenverdi (Utdanningsdirektoratet, 2017). Leken skal ha en sentral plass i barnehagen og barnehagelærere skal skape gode vilkår for barns lek. Samtidig som rammeplanen anerkjenner lekens egenverdi, skal leken også være en arena for barns læring og utvikling (Utdanningsdirektoratet, 2017). Enten det er spontan lek initiert av barn, eller planlagt og veiledet lek initiert av voksne, har begge sin rolle i barnas optimale utvikling så lenge barna er engasjerte, aktive og trives. Lek gir gode muligheter for læring, utforskning, kreativitet og improvisasjon.

Barn med stort læringspotensial er mer avanserte i sin tenkning og sitt språk, har et bedre utviklet ordforråd og inngår i mer komplekse former for lek enn andre barn på samme alder. De voksne må tilrettelegge for at disse barna også deltar i lek på sine egne premisser, at de opplever glede i samhandling med andre og at de blir inkludert i lek. Ved lekbaserte aktiviteter må de voksne vurdere hvor mye kunnskap barnet har om et tema, og så bygge videre på dette for å fordype og utvide kunnskapen. Å stille åpne spørsmål og akseptere barnas ideer og støtte dem når de vil teste ut sine ideer, er også noe som bidrar til disse barnas trivsel og utvikling. Den lekbaserte tilnærmingen har som mål å fremme læring som tar utgangspunkt i barnehagehverdagen, å støtte barna til å tenke og utvikle seg ut fra sine interesser og sitt utviklingsnivå. Følgende eksempel illustrerer hvordan dette kan gjøres:

Elias, 4 år, ved matbordet i barnehagen:

Elias løfter servelatskiven fra brødiskiva, og biter et hull i midten av den. Han holder den rett foran øyet sitt og titter gjennom. Så holder han skiven langt unna og prøver å titte gjennom igjen. Han gjentar dette flere ganger. Så utbryter han: «Pål, se! Når jeg holder servelaten foran øyet, så ser jeg nesten alt gjennom det lille hullet. Men når jeg holder den langt unna, ser jeg bare en liten del. Se Pål, vil du også prøve?!» Pål (pedagogisk leder på avdelingen) tenker på at de fleste barna allerede er ferdige med å spise, og at avdelingen snart skal gå ut. Han kjenner et behov for å be Elias å slutte å leke med maten sin, og heller skynde seg med å spise ferdig. Pål tenker seg om, og møter Elias ved å svare «Det er en morsom oppdagelse du har gjort! Kanskje vi kan utforske dette etterpå med et papirark og lage et skikkelig eksperiment? Vi kan lage forskjellig store hull i forskjellige ark og se hvordan det fungerer? Spis nå servelaten og brødiskiva, for vi skal straks rydde fra bordet og gå ut.» Elias nikker og spiser.

Tilrettelegging for utvikling av sosiale ferdigheter

Noen barn med stort læringspotensial kan være veldig dominerende i lek, og noen kan til og med opptre krenkende eller manipulerende overfor andre. De kan ha behov for veiledning om hva som er akseptable måter å lede leken på, og veiledning for å forstå og følge viktige sosiale regler. Noen barn med stort læringspotensial strever mer enn andre med å få kontakt med andre barn, og trenger kanskje spesifikke instruksjoner fra de voksne som for eksempel i "late-som-lek". Uten slik støtte står disse barna i fare for å bli ekskludert og avvist av jevnaldrende.

Mange barn med stort læringspotensial kan foretrekke å leke eller være sammen med litt eldre barn eller voksne, noe de også kan ha god nytte av. Det kan derfor være lurt å av og til gruppere disse barna i aktiviteter med litt eldre barn, eller med barn som deler de samme interessene. Å finne små prosjekter som interesserer både barn med stort læringspotensial og andre barn i barnehagen er den beste måten å få de til å samarbeide og være i vennskap med andre på.

Dialog og samarbeid med foreldre

Som nevnt tidligere, er det foreldrene som kjenner barna best og foreldrene vil være en verdifull ressurs for kartleggingsprosessen. Det er derfor viktig med en god dialog og et godt samarbeid mellom barnehagen og foreldrene. Foreldrene vil også være en viktig ressurs når det gjelder å finne tiltak og former for tilrettelegging for barna, og for å sikre at både foreldrene og barnehagen samarbeider om å støtte barnets utvikling og læringspotensial. Kunnskap om hvordan man kan tilrettelegge slik at disse barna kan utvikle seg og trives i barnehagen, er et helt avgjørende element i et inkluderende perspektiv som ivaretar alle barnas behov.

Overgang til skolen: Samarbeid og dialog med skole

Skolen bør så tidlig som mulig få informasjon om barn som antas å ha et stort læringspotensial og overgangen til skolen bør planlegges og følges opp i samarbeid mellom barnehage, foreldre og skole. De kommunale barnehagene i Lillestrøm bruker et felles skjema i utviklingssamtaler. Der foreldre samtykker, oversendes dette skjemaet til skolen innen 1. mai det året barnet begynner på skolen. Skolen/Læreren bør gå gjennom disse skjemaene i god tid før skolestart og merke seg spesielt de barna som det fremgår at kan lese og/eller skrive, kan addere mengder uten å telle eller ved hjelp av å bruke fingre, eller har særskilt kunnskap på enkelte områder, for å vurdere tilrettelegging av undervisningen for å unngå at barnet kjeder seg og mister motivasjonen for å lære. I tillegg til informasjon om akademiske ferdigheter, er det også viktig med informasjon om sosial og emosjonell utvikling. Barn med stort læringspotensial eller ekstraordinært læringspotensial har særlig behov for at det tilrettelegges for en undervisning som tar utgangspunkt i deres personlige læring.

Tidlig skolestart:

I opplæringsloven §2-1 står det at skoleeier kan la et barn begynne på skolen ett år før det kalenderåret de fyller 6 år. For å få innvilget tidlig skolestart må foreldrene søke om det, barnet må ha fylt 5 år innen 1. april og det må foreligge en sakkyndig vurdering.

3. Elever med stort læringspotensial i skolen

Kunnskapssenter for utdanning har foretatt en forskningsoppsummering på oppdrag av regjeringen, og denne bygger i stor grad på internasjonal forskning fra arbeid med elever med stort læringspotensial. Målet med forskningen har vært å finne svar på spørsmålet om hva som kjennetegner gode pedagogiske tiltak for denne elevgruppen. Den inneholder også en analyse av PISA- og TIMSS-resultater og resultatene fra Elevundersøkelsen med tanke på hva disse kan si om elever med stort læringspotensial. Disse analysene viser følgende:

- Andelen elever i Norge som presterer på høyt og avansert nivå er liten sett i forhold til andre land.
- Norske elever har et særlig forbedringspotensial innen algebra og fysikk.
- Elevene med høyest karakterer trives dårligere på skolen enn de øvrige elevene, noe utvalget antar skyldes at disse elevene ikke opplever å få de utfordringene de trenger.
- Lærebokas sterke stilling i norske klasserom er ofte til hinder for å tilpasse opplæringen til elevens ulike forutsetninger.

3.1 Anbefalinger fra NOU 2016

NOU 2016:14 kommer med en rekke konkrete anbefalinger om hva som skal til for at flere elever med stort læringspotensial skal få et læringsutbytte som er mer i tråd med læreforutsetningene sine enn hva tilfellet er i dag. Flertallet av anbefalingene retter seg mot nasjonale myndigheter og omhandler forhold som utvikling av digitale læringsressurser som ivaretar dybdelæring i alle fag, utvikling av kunnskapsbasert kartleggings- og veiledningsmateriell, og sikring av at kunnskap om elevgruppen inkluderes som tema i utdanningen av skoleledere, lærere, og ansatte i PP-tjenesten. Følgende anbefalinger rettes til skoleeier, skoleledere og lærere:

Utvalget anbefaler at skoleeier:

- Bygger kapasitet på den enkelte skole og mellom skoler slik at det arbeides systematisk med oppfølging av elevenes læring.
- Tar ansvar for at skole og PP-tjenesten har kompetanse i og ressurser til å identifisere elever med stort læringspotensial og tilpasse opplæringen for dem.

Utvalget anbefaler at skoleleder:

- Tar i bruk eksisterende forskning og tilrettelegger for fleksibel organisering for elever med stort læringspotensial.

Utvalget anbefaler at lærere:

- Bruker forskningsbasert kunnskap og varierer undervisningsmetoder gjennom for eksempel dybdelæring og berikelse.

3.2 Et fremragende læringsmiljø

NOU 2016:14 er i sine anbefalinger tydelig på at de aller fleste tiltakene for elever med stort læringspotensial bør gjennomføres innenfor skolens rammer for tilpasset opplæring slik disse er beskrevet i opplæringsloven § 1-3. I denne forbindelse introduserer de begrepet *et fremragende læringsmiljø for alle*. Dette beskrives som et læringsmiljø der skolens ansatte motiverer og stimulerer til læring for alle elever gjennom undervisning av høy kvalitet, tilpasset opplæring og høye ambisjoner for elevenes læring. Utvalget presiserer at de fleste av prinsippene som ligger til grunn for et slikt læringsmiljø, er viktige for alle elever.

Dette gjelder prinsippene for medvirkning og selvregulert læring, relasjoner, kommunikasjon og samarbeid, elevenes motivasjon og følelser, elevenes forkunnskaper og interesser, utfordringer slik at alle har noe å strekke seg etter, vurdering for læring og dybdelæring og tverrfaglighet. Forskningsoppsummeringen som ble foretatt i

forbindelse med NOU 2016:14 viser at enkelte av disse prinsippene har spesielt stor betydning for elever med stort læringspotensial. I tillegg trekkes det fram ytterligere tre prinsipper som vurderes som avgjørende for denne elevgruppen:

Identifisering og anerkjennelse, pedagogisk differensiering og organisatorisk differensiering.

3.3 Identifisering av elever med stort læringspotensial

Som beskrevet i avsnitt 1.2. Dobbelteksepsjonelle barn og 1.3. Asynkron utvikling kan det være utfordrende å oppdage elever med stort læringspotensial, fordi de kan ha tilleggsvansker eller ha utviklet følgevansker som kan dekke over det store læringspotensialet. Noen har også over tid prøvd å skjule sitt potensiale. Betts og Neihard (1988) presenterer seks ulike profiler for elever med stort læringspotensial. Det understrekes imidlertid at denne tabellen ikke er uttømmende, men ment som hjelp til å se etter typiske kjennetegn.

Type 1 Den suksessfulle	Type 2 Den utfordrende	Type 3 Den skjulte
De blir oppfattet som flinke og gjør det godt på prøver og tester. De er godt likt av lærere og medelever og godt inkludert sosialt. De kjeder seg ofte og underyter. Som voksne er de gjerne kompetente, men noe fantasiløse. De har ikke fått fullt utviklet sitt potensiale.	De utfordrer omgivelsene og tilpasser seg ikke. De er svært kreative og fremstår som sta, taktløse eller sarkastiske. De utfordrer gjerne læreren foran de andre elevene. De kan være frustrerte, ofte i konflikt og er sårbare for å utvikle et negativt selvbilde. De kan lett komme i faresonen for å droppe ut av skolen og/eller søke til miljøer med rus og kriminalitet.	De skjuler sine talenter for å bli inkludert blant de jevnaldrende. Fra å være motivert og interessert i akademiske eller kreative fag, kan de plutselig endre seg og miste interesse for det som de for kort tid siden var lidenskapelig opptatt av. Ofte er dette jenter som er usikre og engstelige.
Type 4 Dropout'en	Type 5 Den dobbelteksepsjonelle	Type 6 Den autonome
De fremstår som sinte og frustrerte. De føler seg avvist av systemet og reagerer med tilbaketrekking og depresjon. De har ofte interesser som ligger på siden av den ordinære læreplanen og får lite støtte og bekreftelse for sitt talent og sine interesser. De dropper ofte ut av skolen, om ikke fysisk så emosjonelt og mentalt.	De har en funksjonshemming eller lærevanske i tillegg til et stort læringspotensial. Potensialet fanges imidlertid ikke opp, fordi systemet fokuserer på svakhetene framfor styrkene og talentene deres. De kan benekte at de har vansker og hevder at oppgavene er «kjedelige». De fremstår som utålmodige og kritiske.	Den autonome eleven som har lært seg å jobbe effektivt og har fått systemet til å jobbe for seg. De er vellykkede og godt likt av alle. Selvbildet er høyt fordi behovene deres blir møtt. De er suksessfulle, de får positiv oppmerksomhet og støtte for det de gjør og for den de er. De har ofte gode lederegenskaper.

Tabell 3. Seks profiler for elever med stort læringspotensial, justert etter Betts & Neihard (1988)

Utviklingssamtaleskjemaer i forbindelse med skolestart

Dersom skolen har mottatt utviklingssamtaleskjema bør lærer være ekstra oppmerksomme på elever som allerede kan lese, skrive eller regne, eller som har særskilt kunnskap på enkelte områder. Dette for å kunne vurdere om elevene har behov for andre og mer utfordrende oppgaver enn de øvrige elevene i klassen. I tillegg til informasjon om akademiske ferdigheter, er det også viktig med informasjon om sosial og emosjonell utvikling. Barn med stort læringspotensial eller ekstraordinært læringspotensial har særlig behov for at det tilrettelegges for en undervisning som tar utgangspunkt i deres personlige læring.

Observasjon med utgangspunkt i typiske kjennetegn

Følgende kjennetegn kan ofte observeres hos elever som har stort læringspotensial:

- Eleven anvender og forstår et avansert språk.
- Eleven ser ut til å kjede seg og virker rastløs.
- Eleven dagdrømmer, ofte fordi elevens egen tankeverden er mer utfordrende enn skolearbeidet.
- Eleven har vanskelig for å fullføre lette arbeidsoppgaver.
- Eleven viser større evne enn medelevene til å ta til seg og bearbeide ny eller kompleks kunnskap.
- Eleven er svært kunnskapsrik og stiller spørsmål som kan virke provoserende.
- Eleven er interessert i å eksperimentere, liker å gjøre ting på egne eller nye måter og finner alternative løsninger på et problem.
- Eleven ønsker ofte å følge egne interesser, og kan bli opplukt i en aktivitet over lang tid.
- Eleven kan ha vanskelig for å avslutte en aktivitet og gå videre til neste når dette ikke skjer på eget initiativ.
- Eleven holder på med andre ting enn det han/hun skal i timen, men klarer seg likevel.
- Eleven kan prøve å unngå nye aktiviteter fordi det oppleves som ubehagelig å være nybegynner på et område.
- Eleven er svært selvkritisk.

Punktene er et utvalg fra sjekklister, bl.a. fra Pedagog Värmland, filurum.se, og [ldsøe](http://ldsøe.no) (2014).

Forskjeller mellom skoleflinke elever og elever med høyt læringspotensial

Det kan være vanskelig å skille elever som er «skoleflinke» fra elever som har et stort læringspotensial, fordi ikke alle elever med stort læringspotensial oppnår gode karakterer eller klarer å vise hva de egentlig kan i vurderingssituasjoner. Idsøe (2020) har samlet beskrivelser som er typiske for hver av disse elevgruppene for å illustrere forskjellene, og dermed lette identifiseringen av elevene med stort (og muligens uoppdaget) læringspotensial.

«De skoleflinke»	Elever med stort læringspotensial
Kan svarene	Stiller spørsmålene
Er interesserte	Er svært nysgjerrige
Er oppmerksomme	Er menalt og fysisk involvert
Har gode ideer	Har ville, rare ideer
Arbeider hardt	Er lekne, men gjør det godt på prøver
Svarer på spørsmålene	Diskuterer detaljer, utbroderer
Presterer på toppen i alderstrinnet	Er forbi alderstrinnet
Lytter med interesse	Viser sterke følelser og meninger
Lytter lett	Vet allerede
Trenger 6-8 repetisjoner før mestring	Trenger 1-2 repetisjoner før mestring
Forstår ideer	Bygger abstraksjoner
Liker jevnaldrende	Foretrekker eldre/voksne
Forstår meningen	Trekker slutninger
Fullfører oppgaver	Starter prosjekter
Er mottakelige	Er intense
Kopierer presist	Skaper nytt
Liker skolen	Liker læring
Tar til seg informasjon	Bearbeider informasjon
Er ofte teknikere	Er ofte oppfinnere
Har god hukommelse	Er gode gjettere
Foretrekker enkle presentasjoner	Trives best med kompleksitet
Er bevisste	Er ivrig observerende
Oppfører seg som forventet	Blir klassens klovn eller raringer
Liker rutine	Kjemper mot rutine
Er fornøyde med egen læring	Er svært selvkritiske

Tabell 4. Beskrivelser av skoleflinke elever og elever med stort læringspotensial, hentet fra Idsøe (2020)

4. Tilpasset opplæring for elever med stort læringspotensial

I NOU: 2016:14 beskrives et fremragende læringsmiljø (jfr. punkt 3.2) som en slags «gullstandard» som skolene må strekke seg mot. Et fremragende læringsmiljø er elevsentrert og tar hensyn til variasjonene innad i elevgruppen, elevenes ulike måter å lære på og individuelle differensieringsbehov. For elever med stort læringspotensial er det spesielt viktig at læringsmiljøet er utfordrende og støttende. Idsøe (2014) understreker nødvendigheten av at klassemiljøet oppleves som trygt og inkluderende og at det i klassemiljøet er aksept for at elevene er ulike. Det er derfor behov for differensiering i undervisningen.

NOU.2016:14 henviser til at en rekke studier viser at det å bli utfordret til å prestere like over sin kapasitet og sitt eksisterende faglige nivå, er avgjørende for å lære (jfr. også Vygotskys nærmeste utviklingssone). Dette betyr i praksis at en elev ikke bør arbeide med det den allerede kan, men heller med det eleven *nesten* kan. Utfordringen for lærer vil være å kjenne de ulike elevenes kunnskapsnivå og forutsetninger, og tilrettelegge opplæringen slik at den enkelte elev beveger seg i flytsonen sin. I denne forbindelse må det understrekes at, i likhet med sine medelever, har også elever med stort læringspotensial behov for å erfare at læring er hardt arbeid, og at tilegnelse av ny kunnskap ikke er noe som bare skjer av seg selv, men noe som krever en innsats av dem. For å lære dette er de helt avhengig av å møte oppgaver som utfordrer dem og som gir dem trening i å håndtere opplevd motstand og frustrasjon. I likhet med andre elever har også elever med stort læringspotensial behov for å lære seg god studieteknikk. Igjen krever dette at oppgavene de skal arbeide med er utfordrende nok til at elevene opplever at dette er nødvendig.

Tiltak for elever med stort læringspotensial deles inn i to hovedkategorier: *pedagogiske* og *organisatoriske*. Disse kan og bør ikke forstås som atkilt fra hverandre; de bygger på og utfyller hverandre, og bør derfor gripe inn i hverandre. Mange elever med stort læringspotensial vil ha behov for et opplæringstilbud bestående av en kombinasjon av pedagogiske og organisatoriske tiltak.

Prinsipper for læring, danning og utvikling hentet fra Overordnet del i Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 og anbefalinger fra NOU 2016 om «Et fremragende læringsmiljø»	
Pedagogiske tiltak	Organisatoriske tiltak
- Pedagogisk differensiering (innhold, prosess, produkt) for eksempel ved hjelp Blooms taksonomi, dybdelæring, tverrfaglighet - Førvurdering (Hva kan eleven allerede?) - MVF-prinsippet (Mest Vanskelig Først) - Læringskontrakt - Refleksjon over egen læring - Nettressurser og digitale verktøy	- Organisatorisk differensiering gjennom organiseringen i grupper i perioder eller deler av skoledagen (Oppl. § 8-2) - «25% regelen» - Fremskutt skolestart (Oppl. § 2-1, 3. ledd) - Forsering av et trinn (Oppl. § 2-1, 4. ledd) - Forsering av enkelte fag (Oppl. § 1-15, 1. ledd)

4.1 Pedagogiske tiltak

I «Overordnet del» i Kunnskapsløftet 2020 vises det til flere prinsipper som skal hjelpe skolen å nå sitt dannelses- og utdanningsoppdrag. Innledningsvis omtales sosial læring som tett knyttet til faglig læring og til alle aktiviteter som foregår i skolens regi. Videre står det beskrevet at skolen skal tilrettelegge for og støtte elevenes utvikling av de fem grunnleggende ferdighetene, og elevenes evne til å reflektere over egen læringsprosess (å lære å lære). Sentralt står også utvikling av kompetanse i fagene, definert som å tilegne seg kunnskap og ferdigheter for å klare å løse utfordringer i kjente og ukjente sammenhenger. Skolens ledelse og lærere skal jevnlig reflektere over sammenhengen mellom opplæringen i fagene og de overordnede målene, verdiene og prinsippene for opplæringen.

Gjennom disse overordnede prinsippene skal opplæringen etter den nye læreplanen legge godt til rette for differensiert undervisning: undervisning som favner alle elever med sine individuelle behov; så vel de elevene som har behov for ekstra støtte og en saktere progresjon på den ene siden, og de elevene med stort læringspotensial og behov for en raskere progresjon på den andre siden.

Følgende tiltak er erfaringsmessig spesielt egnet for elever med stort læringspotensial, men disse trenger ikke å være forbeholdt kun denne elevgruppen. Disse tiltakene kjennetegner god undervisningspraksis med fokus på et differensiert klasserom der den enkelte elevs styrker og behov blir sett og ivaretatt. Derfor kan disse tiltakene med stor fordel også brukes for andre elevgrupper, og hele klassen i all undervisning.

Bruk av førvurdering: finne ut hva eleven allerede kan

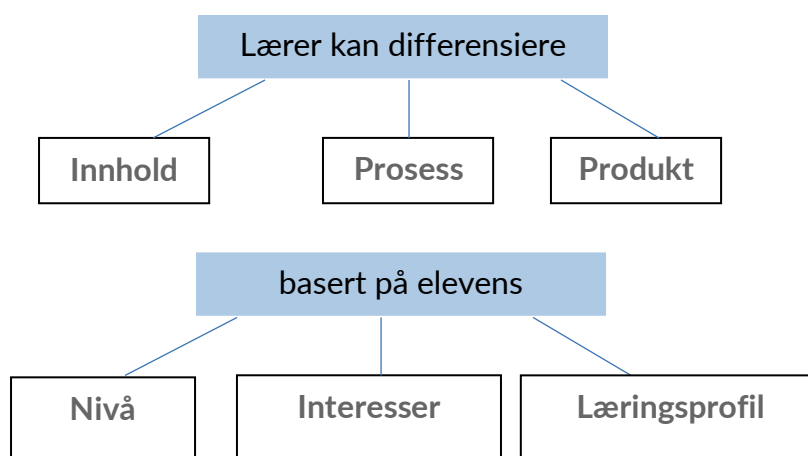
Elever med stort læringspotensial beskrives ofte som å ha «aversjon mot repetisjon». Det er derfor viktig at undervisningen tilpasses for disse elevene slik, at de fort kan gå videre til et mer avansert nivå og at mengden av repetisjon begrenses. Førvurdering er en nyttig strategi som kan brukes for hele klassen, og/eller målrettet for enkelte elever som lærer antar allerede har mye kunnskap om et tema fra før. Førvurdering kan innhentes på ulike måter, for eksempel:

- la elevene fylle ut et blankt tankekart med sine kunnskaper om temaet
- be elevene å lage en liste med begreper og uttrykk relatert til temaet
- be elevene skrive opp spørsmål om et tema og ting de er interessert i å lære mer om
- svare på et quiz/kahoot med grunnleggende spørsmål om temaet
- be elevene besvare spørsmål på eget ark eller sende inn per epost til lærer

En samtale mellom lærer og elev kan også være en god mulighet for at eleven kan vise hva han/hun allerede kan. En annen måte å avdekke elevens forkunnskaper på, er at eleven, før oppstart av temaet, får besvare en prøve som klassen skal ha etter at temaet er avsluttet. I slike tilfeller regnes gjerne at 85% riktige svar, kan vurderes som et tegn på at eleven kan lærestoffet og har behov for mer utfordrende oppgaver om temaet.

Differensiering: tilpasninger av innhold, prosess og produkt

Differensiering gjør det mulig for lærere å favne alle elever, både de som har særskilte behov (beskrevet i en IOP), minoritetstspråklige elever, elever med sosio-emosjoenlle vansker og elever med stort læringspotensioal. Tomlinson (2017) beskriver at lærere kan differensiere sin undervisning med hensyn til innhold, prosess og ønsket produkt, i forhold til elevens nivå, interesser og læringsprofil. For å finne treffende differensieringer er det blant annet nødvendig å kartlegge elevens styrker og kunnskapsnivå *før* et nytt tema introduseres, som beskrevet i avsnittet over.

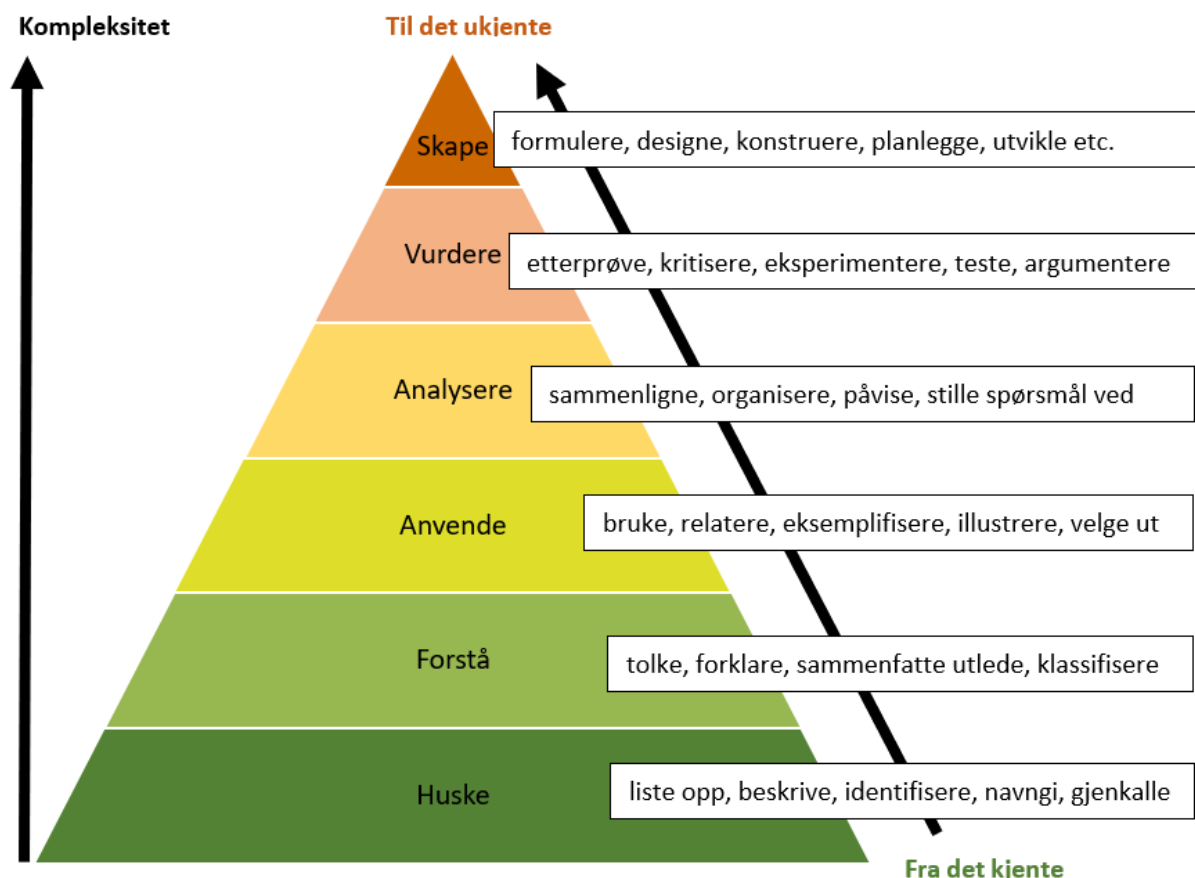
Figur 1. Tomlinsons differensieringsmodell (2017)

Tilpasninger av innhold kan dreie seg om å gi mer komplekst eller abstrakt stoff, å øke innlæringstempo og å tilby raskere gjennomgang av stoffet, samt å åpne opp for økt grad av refleksjon og meningsdanning. Tilpasning av prosess kan innebære å la eleven bli delaktig i valg av læringsmåter, presentasjonsmåter og arbeidsformer. Det kan også innebære variert grad av undervisningsmetoder, samt tilbud og opplæring i ulike læringsstrategier og studieteknikk. Tilpasninger av produkt handler om å gi eleven valgmuligheter når det gjelder læringsressurser, informasjonskilder og hvordan selve arbeidet skal utføres og evalueres.

Det er viktig å understreke at elever med stort læringspotensial har evner til å mestre og forstå komplekse problemstillinger og utfordrende stoff, men de har like stort behov for gode instruksjoner, stillas og oppfølging underveis som andre elever. Derfor må individuelt tilpassede oppgaver ha tydelige rammer for hva eleven skal lære, tidsbruk til rådighet og vurderingsform.

Blooms taksonomi som verktøy for differensiering

Som hjelp til å utforme oppgaver som ivaretar denne elevgruppens behov for økt kompleksitet og akademiske talent, kan læreren for eksempel ta utgangspunkt i Blooms taksonomi (Figur 2). Egnede oppgaver for elever med stort læringspotensial bør utvikles på bakgrunn av de øverste nivåene (høy grad av kompleksitet). Vedlagt i appendiks er en mer utdypende oversikt over hvordan oppgaver kan utformes og formuleres ved hjelp av Blooms taksonomi.

Figur 2. Illustrasjon av Anderson & Krathwohls (2001) reviderte taksonomi basert på Bloom

Et eksempel på en differensiert oppgave i matematikk (hentet fra Idsøe, 2020, s. 77).

Kompetansemål etter 6. trinn, i faget matematikk, hentet fra Læreplanverket, Kunnskapsløftet 2020:
Mål for opplæringa er at eleven skal kunne «bruke ulike strategiar for å rekne ut areal og omkrins og utforske samanhengar mellom desse»

Huske: Forklar hva som menes med omkrets til en form.

Forstå: Hva er størst – bredden, lengden eller omkrets til et objekt?

Anvende: Beregne areal og omkrets av matematikkboka.

Analysere: Omkrets er 60 meter. Hva kan dimensjonene være for arealet?

Vurdere: Forklar hvordan livet ville vært dersom vi ikke visste arealet og omkrets til ting. Hvilke problemer ville det forårsake? På hvilken måte ville det gjøre livet mer vanskelig?

Skape: Lag et spill som kan hjelpe elever med å forstå forskjellen mellom areal og omkrets.

Tverrfaglighet

Tverrfaglighet er en annen mulighet for å differensiere undervisningen. For eksempel kan flere faglærere i samarbeid planlegge at klassen/trinnet jobber med et felles prosjekt/tema parallelt i fagene i den samme perioden. Dette gir rom for å tilpasse grad av kompleksitet i lærestoffet og gode muligheter for dybdelæring og tilpasninger av tempo. Det er derfor veldig godt egnet som differensieringstiltak for alle elever, og gir spesielt elever med stort læringspotensial gode muligheter for å utfolde seg og ta i bruk sine styrker i læringsfellesskapet. Et eksempel fra praksis: Prosjektarbeid på 5. trinn, over tre uker. Elevene får i oppgave å utarbeide en turistbrosjyre om et selvvalgt sted i Norge. Faglærerne har i samarbeid utarbeidet beskrivelsen for prosjektet, og har knyttet kompetansemål fra norsk, engelsk, samfunnsfag, KRLE, naturfag og matematikk til arbeidet. Prosjektet inkluderer korte undervisningsopplegg i de ulike timene, tilgang til ulike kilder og ressurser, individuell veiledning fra lærer underveis, selvstendig arbeid og arbeid i læringsgrupper. Hver elev leverer/presenterer et eget produkt til slutt. Produktet skal vurderes opp mot eksplisitte kriterier og mål for hvert fag, men elevene får samtidig en rekke valgmuligheter når det gjelder innhold, prosess og sluttprodukt.

Dybdelæring

Med dybdelæring menes å la elevene få mulighet til å utvikle en dypere forståelse av sentrale elementer og sammenhenger innenfor et tema eller fag, med mål om å øke sin kompetanse – å kunne anvende ferdigheter og kunnskap i kjente eller nye situasjoner og sammenhenger (jmf. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020). Dybdelæring innebærer også å tilby elevene en gradvis økende kompleksitet og varierte arbeidsmetoder og læringsaktiviteter, ofte omtalt som berikelse og spiralprinsippet. Dybdelæring kan og skal også gi anledning til å utvikle sosial og emosjonell kompetanse, ved at elever mestrer ulike faglige utfordringer individuelt eller i samspill med andre.

MVF – prinsippet (Mest Vanskelig Først)

I mange fag er det vanlig at elevene som en del av arbeidet med ulike temaer får i oppgave å besvare spørsmål og oppgaver fra læreboka. Disse oppgavene er som oftest organisert slik at de enkleste kommer først, og de mest utfordrende oppgavetyperne til sist. Det anbefales at elever med stort læringspotensial, i stedet for å begynne med første spørsmål og besvare spørsmålene i den rekkefølge de står, heller får i oppgave å løse et vist antall av de siste oppgavene. Dette vil gi elevene mulighet til å vise dybden i forståelsen sin for temaet, og samtidig forhindre at de må bruke tid på å besvare oppgaver som oppleves som lite motiverende.

Læringskontrakt

Idsøe (2018) beskriver at en læringskontrakt kan være en hensiktsmessig strategi for å hjelpe lærere å utforme treffende differensieringstiltak for elever med stort læringspotensial. Hensikten med en læringskontrakt er å avklare og innramme tilpasninger for et gitt tema for en viss periode. Dessuten gir en læringskontrakt god anledning til å involvere eleven aktivt i læringsprosessen. Kontraktens innhold og form kan utformes og tilpasses individuelt, men den tar utgangspunkt i å konkretisere innhold, prosess og produkt. Idsøe (2018) forslår at en slik læringskontrakt inneholder formulering av prosjektet eller læringsaktiviteten, hvilke kilder, ressurser, læringsmateriell eleven skal bruke, ønsket læringsprodukt, hvilken form for støtte eller hjelp eleven vil trenge, samt tidsramme og evalueringsform. To eksempler for læringskontrakten er lagt ved i appendiks.

Involvering av eleven i sin egen lærings- og utviklingsprosess

Alle elever skal kunne påvirke sin skolehverdag og skal kunne gi innspill på undervisningen og læringsaktiviteter. Elever med stort læringspotensial kan med fordel involveres i større grad i utformingen av oppgaver og innhold i undervisningen enn andre elever, dersom eleven selv gir uttrykk for et ønske om det. Hyppige elevsamtaler kan være en god måte å få frem elevens ønsker og tanker, eller bruk av læringskontrakt som beskrevet i avsnitt over. Erfaringen har vist at denne elevgruppen tidligere ofte ble brukt som hjelpelærere for andre elever. Dette er ikke nødvendigvis et tiltak elevene selv drar nytte av eller setter pris på, og det er mange som ikke opplever dette som motiverende. Det bør derfor gjøre med stor forsiktighet og kun etter avtale med den enkelte elev.

Nettressurser og digitale verktøy

Hensiktsmessig bruk av digitale verktøy og nettressurser kan være et godt differensieringstilbud for elever med stort læringspotensial. Dette egner seg for eksempel der førvurderingen har vist at eleven allerede mestrer det lærestoffet læreren skal gå gjennom med klassen. Her kan lærer og elev på forhånd bli enige om hvilke oppgaver eller områder eleven skal sette seg inn i eller undersøke, og hvilke nettressurser og digitale verktøy eleven skal bruke til dette (se også avsnitt om læringskontrakt).

4.2 Organisatoriske tiltak

Organisering i grupper i perioder eller deler av skoledagen

Organisatorisk differensiering handler blant annet om hvordan elevene grupperes i skolen for at deres faglige, sosiale og emosjonelle behov og nivå skal ivaretas. Av opplæringsloven § 8-2 som beskriver grunnlaget for organiseringen av elever i klasser eller basisgrupper, går det fram at grunnlaget for denne bestemmelsen er at opplæringen skal være inkluderende. Her heter det at opplæringen til vanlig ikke skal organiseres etter faglig nivå, kjønn eller etnisk tilhørighet. Under omtalen av dette forholdet i NOU:2016:14 presiseres det at uttrykket *til vanlig* i denne paragrafen viser til at dette er lovens utgangspunkt og hovedregel, og at hensikten er at elevene skal være i klasser så mye av skoletiden at deres behov for sosial tilhørighet og stabilitet blir ivaretatt.

På den annen side gir betegnelsen *til vanlig* mulighet for organisatorisk differensiering i perioder eller deler av skoledagen hvis dette er hensiktsmessig for elevens behov og læringsutbytte. I den forbindelse pekes det på at en forskningsoppsummering om elever med ekstraordinært læringspotensial viser at det å iblant ha mulighet til å arbeide sammen med andre elever på samme akademiske nivå, kan ha en merkbar effekt både på elevenes akademiske selvoppfatning, motivasjon og emosjonelle utvikling. Forskningen tyder på at det på generell basis er svært lite effekt av å dele elever i nivådelte grupper, men forskningen tyder også på at for denne elevgruppen har nivådeling en noe større effekt, og kan derfor være et egnet tiltak.

Elev intervjuet av Skoleproffene, 2016:

«Er vi flere som lærer likt er det fint å få jobbe sammen. Da kan vi hjelpe hverandre og finne ut ting sammen. Vi blir ikke like avhengige av læreren. Det kan være mye lettere å jobbe når vi er på samme nivå.»

25-prosent-regelen

Det vises også til rundskriv Udir-1-2016 «Fag- og timefordeling og tilbudsstruktur for Kunnskapsløftet» der det går fram at skoleeier for enkeltelever kan omdisponere inntil 25 prosent av timene som er fastsatt i det enkelte fag dersom dette fører til større sannsynlighet for bedre måloppnåelse i fagene samlet sett for en elev. Ordningen kan benyttes i hele grunnopplæringen, og kan benyttes både for elever med lave og høye skoleprestasjoner. Omdisponeringen er ikke lov- eller forskriftsfestet. Vurderingen må gjøres på individuelt grunnlag, og er en administrativ beslutning som ikke krever at det fattes enkeltvedtak. Beslutningen krever samtykke fra elev/foresatte.

Forsering

Ved siden av dybdelæring (berikelse), er forsering (akselerasjon) den strategien som har vist seg å være mest nyttig for elever med stort læringspotensial. Forsering vil si at eleven har en raskere progresjon i lærestoffet enn jevnaldrende elever, enten i enkelte fag eller for et helt trinn. Ved forsering av enkeltfag eller trinn må det foreligge en sakkyndig vurdering. (Se [Fritak fra opplæringsplikten](#) i Risk Manager).

Denne strategien vurderes som spesielt egnet for elever med ekstraordinært læringspotensial. Av NOU 2016:14 går det fram at det er delte meninger om bruk av forsering i norsk skole. Mens elevene som utvalget var i kontakt med, uttrykker at de har opplevd forsering som motiverende og som et tiltak som førte til at de ikke droppet ut av skolen, gir enkelte skoleledere uttrykk for en bekymring for at forsering kan medføre at elevene haster gjennom skoleløpet uten å lære seg å utforske og gå i dybden. Det må derfor alltid gjøres en helhetlig vurdering om forsering er et passende tiltak for den enkelte elev, med grunnlag i elevens evnemessige fungering, generell modenhet, sosial og emosjonell utvikling, samt elevens motivasjon. Det må også legges til at mange elever fortsatt vil trenge oppfølging og en rekke tilpasninger selv om de forserer i enkelte fag eller et helt trinn.

I Lillestrøm kommune eksisterer det et hospiteringstilbud i matematikk og engelsk henholdsvis på Skedsmo og Lillestrøm videregående skoler for de elevene på 10. trinn som har tilstrekkelig kompetanse på grunnskolenivå til å følge opplæringen på videregående nivå. Se rutinebeskrivelse i Risk Manager (Se [Forsering av matematikk og engelsk for elever på ungdomstrinnet gjennomført på videregående skole](#) i Risk Manager).

I NOU 2016:14 presiseres det at når forsering av enkeltfag er vurdert som et riktig tiltak for en elev, krever dette at opplæringen blir tilrettelagt både pedagogisk og organisatorisk for eleven. Det presiseres også at når forsering av fag først er iverksatt for en elev, må skolen sikre at eleven ikke risikerer å få et stopp i forseringen i forbindelse med overganger mellom de ulike skolenivåene.

4.3 Tilrettelegging for dobbelteksepsjonelle elever

Fordi dobbelteksepsjonelle elever både har stort læringspotensial og en spesifikk lærevisning, er det viktig for utviklingen av selvbildet deres at opplæringen ikke bare fokuserer på lærevisningene, men også på de gode læreforutsetningene deres. I denne forbindelse blir det viktig at skolen hjelper disse elevene til å identifisere de sterke sidene sine, og ta disse i bruk både i den ordinære opplæringen og i den eventuelle spesialundervisningen de får. Lie (2014) refererer til forskning som viser at når dobbelteksepsjonelle elever mottar en kombinasjon av tiltak som tar hensyn både til læreforutsetningene og lærevisningene deres, utvikler disse elevene et bedre selvbilde enn dobbelteksepsjonelle elever som kun mottar tiltak som tar hensyn til lærevisningen deres.

De gode læreforutsetningene gjør at en dobbelteksepsjonell elev, på grunn av sin evne til å tenke mer abstrakt enn de fleste medelevene, også lærer på en annen måte og i et raskere tempo enn disse. Dette medfører at også spesialundervisningen deres bør benytte arbeidsmåter som tar utgangspunkt i å skulle abstrahere, analysere, lete etter sammenhenger og formulere egne regler, heller enn å primært skulle tilegne seg fakta. I egenskap av sine gode læreforutsetninger benytter dobbelteksepsjonelle elever seg av holistiske prosesser i læringen (fra helhet til del), og vil derfor ha liten nytte av steg-til-steg-tilnærmingen som ofte benyttes i spesialundervisning. Av samme grunn anbefales at dobbelteksepsjonelle elever ikke får spesialundervisning i gruppe med elever med svakere læreforutsetninger, men at de heller får individuell hjelp for lærevisningene sine i eller utenfor klassen, eventuelt i en gruppe med andre elever med stort læringspotensial og samme lærevisning.

Litteraturliste

Børte, K., Lillejord, S., Johansson, L. (2016) *Evnerike elever og elever med stort læringspotensial. En forskningsoppsummering*. Oslo: Kunnskapssenter for utdanning.

Idsøe, E.C. (2014). *Elever med akademisk talent i skolen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Idsøe, E. C. (2019). *Barn med stort læringspotensial i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Idsøe, E. C. (2020). *Differensiering i skolen. En praktisk bok om tilpasset opplæring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Kunnskapsdepartementet (2016). *Forskrift til opplæringslova*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2020). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 - Grunnskolen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Lie, B. (2014) *Eksepsjonelle og dobbelteksesjonelle elever. Begavede elever og begavede elever med lærevansker*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

NOU 2016:14 *Mer å hente. Bedre læring for elever med stort læringspotensial*.

Udir sin veileder «Tilrettelegging for barn og elever med stort læringspotensial» (hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-14/id2511246/?ch=1>)

Skoleproffene (2016). *Å tenke så det knaker. Råd fra elever med stort læringspotensial*. Oslo: Forandringsfabrikken.

Tomlinson, C. A. (2017). *How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms*. Alexandria VA: ASCD.

Appendiks

Læringskontrakt til barneskoleelever

Læringskontrakt til ungdomskoleelever

Hjelpearke til undervisningsplanlegging: Blooms taksonomi
(tilpasset etter Kari Kolberg, 2018)

Læringskontrakt

Navn: _____

Mitt prosjekt handler om:

Dato: _____

Hvordan jeg finner informasjon og jobber med prosjektet:

Jeg skal lese...

Jeg skal høre på...

Jeg skal skrive...

Jeg skal tegne...

Jeg vil ha behov for...

Jeg skal samarbeide med

_____.

Jeg skal jobbe alene, men
jeg kan spørre

_____.

Jeg skal vise hva jeg har lært ved å...

Jeg skal være ferdig innen:

Læringskontrakt

Navn: _____

Dato: _____

Fagområde (Hva handler prosjektet/studiet om?):

For å vise hva jeg har lært om _____, skal jeg

☐ Skrive en tekst (rapport, artikkel, historie...)	☐ Lage et musikkstykke/sang
☐ Lage et eksperiment	☐ Lage en film/animasjon
☐ Lage en digital presentasjon	☐ Lage et diagramm
☐ Lage en modell	☐ Annet: _____

Begrunnelse for hvorfor dette er en egnet måte å presentere det jeg har lært:

For å kunne gjennomføre prosjektet trenger jeg: _____

Måten mitt ferdige produkt skal vurderes på: _____

Skisse på hvordan jeg går frem (handlingsplan): _____

- ☐ Jeg skal samarbeide med _____.
- ☐ Jeg skal jobbe alene.

Dersom jeg trenger hjelp underveis, spør jeg _____

Jeg skal være ferdig innen: _____

Elevens signatur: _____ Lærers signatur: _____

Økende grad av kompleksitet

Fra det kjente

Til det ukjente

Huske	Forstå	Anvende	Analysere	Vurdere	Skape
Huske eller gjengi fakta, begreper, informasjon uten forståelse. <i>Eleven har kjennskap til emnet.</i>	Vise forståelse, finne informasjon i teksten. Skape mening fra muntlige eller skriftlige tekster. Vise grunnleggende forståelse av fakta eller ideer på området. <i>Eleven kan forklare ideer og konsepter på fagområdet.</i>	Løse problemer ved å anvende eksisterende kunnskap, fakta og strategier på nye områder eller nye måter. <i>Eleven kan bruke kunnskap i nye situasjoner, på nye områder og/eller på nye måter.</i>	Analysere i detaljer. Se nærmere på og bryte ned informasjon ved å identifisere motiver og årsaker. Gjøre inferenser og finne bevis som kan støtte generalisering. <i>Eleven kan skille mellom ulike deler.</i>	Presentere og forsvare meninger ved å bedømme informasjon, ideers gyldighet eller et arbeids kvalitet, på bakgrunn av kriterier. Samle informasjon og sammenstille denne på nytt, finne nye mønstre. Foreslå alternative løsninger. <i>Eleven kan forsvare et standpunkt eller et valg.</i>	Planlegge, formulere og videreutvikle ideer, konsepter og produkter. <i>Eleven kan skape et nytt produkt eller en ny synsvinkel, etter gitte kriterier og eleven kan begrunne sine valg.</i>
Nøkkellord	Nøkkellord	Nøkkellord	Nøkkellord	Nøkkellord	Nøkkellord
finne navngi beskrive kopiere definere ramse opp finne fortelle huske identifisere repetere reproducere telle tegne	beskrive demonstrere lokalisere omskrive oversette diskutere forklare forstå gjenkjenne gi eksempler sammenfatte	anvende bruke dramatisere ta i bruk gjenkjenne illustrere intervjue løse	organisere oversette planlegge skissere skrive tegne tolke utvikle velge ut vise	analysere dele opp demonstrere eksperimentere finne likheter og ulikheter fokusere forenkle forutse granske gruppere kontrastere kritisere prioritere	argumentere bedømme bygge designere diskutere drøfte deduktiv analyse endre sammenligne tilpasse utvikle validere vurdere finne opp formulere teorier
Eksempler	Eksempler	Eksempler	Eksempler	Eksempler	Eksempler
Kan du gjenfortelle...? Hva er...? Hvem var det som...? Hvor er...? Kan du nevne fire...? Beskriv det som skjedde først! Hvordan vil du beskrive...? Hvilken av disse er sanne/usanne? Hva hendet da...?	Hva er hovedpoenget med...? Finn eksempler på...! Forklar hvorfor...! Skrive med egne ord...! Skriv et kort sammendrag! Lag en oppsummering av...! Hva kommer til å skje etter dette...? Hvilke tanker eller fakta viser at...? Hva passer ikke inn? Hvilket utsagn støtter...? Hva betyr...?	Vet du om andre hendelser som...? Vis hvordan hovedpersonene er like/ulike! Vis hvordan hovedpersonens verdier er, og hvordan de vises i historien! Hvilke spørsmål ville du stilt til...? Kan du illustrere...? Hva ville hende dersom...? Hvem tror du...? Hvordan ville du brukt...?	Hva er egenskapene ved...? Hvordan er ... relatert til...? Hvorfor tror du at...? Hva er temaet/motivet i...? Lag en liste over delene i...! Hvilke inferenser kan du trekke? Hvordan vil du klassifisere...? Hvilke bevis kan du finne for? Kan du skille mellom... og ...? Hva er funksjonen til? Hvordan er forholdet ...? Kan du sammenligne...? Finn motsetninger til...! Hvilken idé er relevant for...? Hvordan vil du kategorisere...?	Er du enig i ...? Begrunn! Hva mener du om...? Begrunn! Hvordan vil du bevis/motbevise...? Vurder hvor viktig det er at...! Hva ville vært bedre hvis...? Hva er konsekvensene av...? Hvordan kunne du endret...? Hva kan gjøres for å minimere/maksimere...? Hvordan vil du bedømme...? Hva er viktigst ved...? Hvilken informasjon anvender du for å begrunne...? Hvorfor valgte karakteren slik...? Kan du forsvare karakterens holdning?	Hvilke endringer vill du gjort for å løse...? Hva ville du forbedret ved...? Hva ville skjedd hvis...? Hvordan kan du endre/modifisere...? Hva kan gjøres for å maksimere/minimere...? Formuler en teori for...! Konstruer en modell som...! Kan du skape et... som kan...? Tenk ut en original måte å...! Hvor mange måter kan du bruke en ... på? Beskriv resultatene for... hvis...!

